GIÁO DỤC ĐẠI HỌC VỚI SỨ MỆNH GIẢI PHÓNG TƯ DUY PHẢN BIỆN CHO NGƯỜI HỌC

Phan Văn Hưởng
Trường Cao đẳng Cộng đồng Hậu Giang

Tóm tắt:*Trong bối cảnh giáo dục hiện đại, tư duy phản biện được xem là một trong những năng lực cốt lõi mà giáo dục đại học cần trang bị cho sinh viên để đáp ứng yêu cầu của xã hội tri thức và nền kinh tế sáng tạo. Bài viết phân tích vai trò và ý nghĩa của tư duy phản biện đối với sự phát triển toàn diện của người học, đồng thời làm rõ sứ mệnh của giáo dục đại học trong việc giải phóng và nuôi dưỡng năng lực này. Thông qua việc tổng quan cơ sở lý luận và thực tiễn dạy học tại một số trường đại học ở Việt Nam, bài viết chỉ ra những hạn chế trong phương pháp giảng dạy hiện nay – vốn còn thiên về truyền thụ một chiều, thiếu không gian học thuật dân chủ và đối thoại. Trên cơ sở đó, tác giả đề xuất các giải pháp nhằm thúc đẩy môi trường giáo dục khai phóng, sáng tạo và đa chiều – nơi người học được khuyến khích chất vấn, phản biện và chủ động kiến tạo tri thức, góp phần nâng cao chất lượng đào tạo và phát triển nguồn nhân lực trong kỷ nguyên số.*

Từ khóa: *Giáo dục đại học; Tư duy phản biện; Giải phóng tư duy; Đổi mới phương pháp; Học tập khai phóng*

HIGHER EDUCATION AND ITS MISSION TO LIBERATE CRITICAL THINKING IN LEARNERS

Phan Van Huong
Hau Giang Community College

Abstract: *In the context of modern education, critical thinking is considered one of the core competencies that higher education must equip students with to meet the demands of the knowledge society and creative economy. This paper analyzes the role and significance of critical thinking in the holistic development of learners, while clarifying the mission of higher education in liberating and fostering this essential skill. Based on a review of theoretical foundations and teaching practices at several Vietnamese universities, the paper identifies limitations in current teaching methods—often characterized by one-way knowledge transmission and a lack of democratic academic spaces for dialogue. Accordingly, the author proposes solutions to promote an open, creative, and multidimensional educational environment—where learners are encouraged to question, reflect, and actively construct knowledge. These efforts aim to improve the quality of training and develop a competent workforce for the digital age.*

Keywords*: Higher education; Critical thinking; Thinking liberation; Teaching innovation; Liberal learning*

Nhận bài: 15/05/2025 *Phản biện: 14/06/2025* *Duyệt đăng: 18/06/2025*

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong kỷ nguyên số và xã hội tri thức, năng lực tư duy phản biện đã và đang trở thành một trong những yêu cầu thiết yếu đối với nguồn nhân lực chất lượng cao. Thế giới hiện nay không chỉ cần những cá nhân tiếp thu kiến thức một cách thụ động, mà cần những con người biết đặt câu hỏi, biết phân tích, đánh giá và kiến tạo tri thức mới dựa trên các lập luận logic và nền tảng khoa học. Đây chính là năng lực cốt lõi mà giáo dục đại học hiện đại hướng tới phát triển cho người học.

Tuy nhiên, thực tế cho thấy tại nhiều trường đại học ở Việt Nam, tư duy phản biện của sinh viên còn hạn chế. Sinh viên thường có xu hướng tiếp nhận kiến thức một cách thụ động, ít chất vấn, ít tham gia vào các hoạt động học thuật mang tính phản biện hoặc tranh luận học thuật. Nguyên nhân không chỉ đến từ người học, mà còn xuất phát từ mô hình giảng dạy truyền thống – nơi người giảng viên là trung tâm và việc truyền đạt kiến thức theo chiều dọc vẫn chiếm ưu thế. Không gian học thuật dân chủ, đối thoại đa chiều và khuyến khích sự sáng tạo, tự do tư tưởng chưa thực sự được coi trọng đúng mức trong nhiều chương trình đào tạo hiện nay.

Trong bối cảnh đó, giáo dục đại học cần nhận thức lại sứ mệnh của mình không chỉ là truyền đạt tri thức, mà còn là giải phóng năng lực tư duy, đặc biệt là tư duy phản biện – một công cụ nền tảng để người học có thể thích ứng, hội nhập và phát triển trong thế giới đầy biến động và cạnh tranh khốc liệt. Việc thúc đẩy tư duy phản biện không chỉ góp phần nâng cao chất lượng đào tạo, mà còn trực tiếp tạo dựng một thế hệ sinh viên có khả năng học tập suốt đời, đổi mới sáng tạo và có trách nhiệm với cộng đồng.

Xuất phát từ thực tiễn trên, bài viết này tập trung làm rõ vai trò của tư duy phản biện trong giáo dục đại học, phân tích những rào cản trong việc phát triển năng lực này trong môi trường đại học hiện nay, đồng thời đề xuất một số giải pháp nhằm thúc đẩy sứ mệnh giải phóng tư duy phản biện cho người học – một mục tiêu quan trọng

trong chiến lược phát triển giáo dục đại học Việt Nam trong thời đại mới.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở lý luận về tư duy phản biện trong giáo dục đại học

Tư duy phản biện (Critical Thinking) là một trong những năng lực tư duy bậc cao, phản ánh khả năng phân tích, đánh giá, tổng hợp thông tin một cách logic, có hệ thống và dựa trên bằng chứng. Theo Ennis (1993), tư duy phản biện là "tư duy hợp lý và phản tư, tập trung vào việc quyết định phải tin vào điều gì hoặc phải hành động như thế nào". Trong giáo dục, năng lực này giúp người học không chỉ tiếp nhận kiến thức một cách bị động mà còn biết đặt câu hỏi, chất vấn giả định, phân tích các lập luận và đưa ra kết luận có cơ sở.

Tư duy phản biện được xem là một trong những năng lực cốt lõi cần phát triển trong thế kỷ XXI, bên cạnh các kỹ năng hợp tác, sáng tạo và giao tiếp. Trong bối cảnh xã hội tri thức và nền kinh tế đổi mới sáng tạo, con người không chỉ cần tri thức sẵn có mà còn phải biết tái cấu trúc, cải tiến và sáng tạo ra tri thức mới. Do đó, phát triển tư duy phản biện là nền tảng để hình thành năng lực học tập suốt đời, ra quyết định đúng đắn và ứng phó hiệu quả với các vấn đề phức tạp trong thực tiễn.

Giáo dục đại học, với vai trò đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao và nuôi dưỡng trí thức cho xã hội, có sứ mệnh đặc biệt trong việc khơi dậy và phát triển tư duy phản biện cho người học. Theo triết lý giáo dục khai phóng, đại học không chỉ là nơi truyền thụ tri thức mà còn là môi trường để người học tự do tư duy, phản biện và phát triển bản sắc cá nhân. John Dewey – nhà cải cách giáo dục Mỹ – từng nhấn mạnh rằng: "Giáo dục không phải là chuẩn bị cho cuộc sống, giáo dục chính là cuộc sống" – nơi người học cần được trải nghiệm, khám phá và thử nghiệm tư duy độc lập.

Để làm rõ sự khác biệt trong cách tiếp cận giữa hai mô hình giáo dục, bảng dưới đây trình bày sự so sánh giữa giáo dục truyền thống và giáo dục phát triển tư duy phản biện:

Bảng 1. So sánh giữa giáo dục truyền thống và giáo dục phát triển tư duy phản biện

Tiêu chí	Giáo dục truyền thống	Giáo dục phát triển tư duy phản biện
Triết lý giáo dục	Truyền đạt kiến thức có sẵn, nhấn mạnh sự ghi nhớ	Kiến tạo tri thức, nhấn mạnh tư duy độc lập và phân tích
Vai trò người dạy	Trung tâm, người truyền đạt tri thức	Người hướng dẫn, tạo điều kiện cho quá trình học tích cực
Vai trò người học	Thụ động tiếp thu, làm theo chỉ dẫn	Chủ động khám phá, đặt câu hỏi, phản biện và sáng tạo
Phương pháp dạy học	Thuyết giảng, đọc – chép, kiểm tra ghi nhớ	Học qua vấn đề, thảo luận, tranh biện, phản biện bài đọc
Đánh giá kết quả học tập	Thi trắc nghiệm, ghi nhớ nội dung bài học	Đánh giá quá trình, sản phẩm tư duy, năng lực phân tích – lập luận
Không gian lớp học	Một chiều, ít đối thoại	Mở, dân chủ, khuyến khích đa chiều ý kiến
Mục tiêu cuối cùng	Nắm vững nội dung môn học	Phát triển năng lực học tập suốt đời và tư duy độc lập

Từ bảng so sánh trên có thể thấy, việc phát triển tư duy phản biện không thể thực hiện trong khuôn khổ của mô hình giáo dục truyền thống. Để người học thực sự trở thành chủ thể tích cực, cần có sự chuyển đổi căn bản từ triết lý giáo dục đến thực hành sư phạm và văn hóa học thuật trong môi trường đại học hiện nay.

Tuy nhiên, để tư duy phản biện thực sự trở thành một năng lực nền tảng trong giáo dục đại học, cần có sự chuyển đổi căn bản từ triết lý giáo dục đến phương pháp giảng dạy, từ chương trình đào tạo đến văn hóa học thuật. Trong đó, việc nhận diện đúng bản chất của tư duy phản biện và vai trò của nó trong giáo dục sẽ là tiền đề quan trọng để thiết kế các chiến lược phát triển phù hợp và hiệu quả.

2.2. Giải pháp thúc đẩy tư duy phản biện trong giáo dục đại học

2.2.1. Đổi mới phương pháp giảng dạy theo hướng tích cực và đối thoại

Phương pháp giảng dạy đóng vai trò then chốt trong việc hình thành và phát triển năng lực tư duy phản biện cho sinh viên. Việc chuyển từ cách dạy truyền thống sang phương pháp dạy học tích cực – lấy người học làm trung tâm – là yêu cầu cấp thiết. Giảng viên cần tích cực sử dụng các kỹ thuật dạy học khuyến khích tư duy phản biện như:

Tranh biện học thuật (debate): tổ chức các phiên tranh luận theo nhóm về các chủ đề có nhiều góc nhìn;

Thảo luận nhóm, học qua tình huống, học qua dự án: giúp sinh viên vận dụng kiến thức vào thực tiễn, phân tích, đánh giá và đề xuất giải pháp;

Phản biện bài đọc, viết luận lập luận: yêu cầu sinh viên đưa ra nhận xét, chất vấn quan điểm của tác giả hoặc tài liệu học tập.

Giảng viên cần tạo không gian để sinh viên đặt câu hỏi, chất vấn và phản biện ý kiến của bạn học cũng như giảng viên, trên cơ sở lý luận, dữ liệu và tư duy phân tích.

2.2.2. Thiết kế chương trình đào tạo phát triển tư duy bậc cao

Một chương trình đào tạo hiện đại cần tích hợp mục tiêu phát triển tư duy bậc cao – đặc biệt là năng lực tư duy phản biện – vào từng học phần. Cụ thể:

Lồng ghép nội dung và kỹ năng tư duy phản biện vào các học phần chuyên môn, không chỉ giới hạn trong các môn khoa học xã hội hay triết học;

Xây dựng các học phần chuyên biệt như: "Tư duy phản biện", "Lập luận học", "Phương pháp nghiên cứu khoa học" trong chương trình đại cương nhằm trang bị nền tảng lý thuyết và kỹ năng thực hành cho sinh viên ngay từ năm học đầu tiên;

Tái cấu trúc hệ thống đánh giá, trong đó chú trọng đến năng lực phân tích, tổng hợp, đánh giá và lập luận thay vì kiểm tra ghi nhớ thông tin.

2.2.3. Phát triển môi trường học thuật dân chủ và cởi mở

Tư duy phản biện chỉ có thể phát triển bền vững trong một môi trường học tập mang tính dân chủ và khuyến khích đối thoại. Do đó:

Cần xây dựng văn hóa lớp học mở, đa chiều, nơi sinh viên được tự do trình bày quan điểm cá nhân mà không lo ngại bị phán xét;

Khuyến khích sự khác biệt trong suy nghĩ, tranh luận dựa trên tinh thần học thuật;

Tạo điều kiện cho sinh viên thực hành phản biện trong các hoạt động ngoài lớp như hội thảo sinh viên, diễn đàn học thuật, câu lạc bộ tranh biện...

2.2.4. Bồi dưỡng năng lực sư phạm cho giảng viên

Đội ngũ giảng viên chính là lực lượng cốt lõi định hướng tư duy cho người học. Vì vậy:

Cần tổ chức các lớp tập huấn, bồi dưỡng chuyên đề về phương pháp dạy học phát triển tư duy phản biện, kỹ thuật tổ chức lớp học tích cực, kỹ năng phản biện và hướng dẫn sinh viên phản biện;

Khuyến khích giảng viên đổi mới phương thức đánh giá, chuyển trọng tâm từ kiểm tra ghi nhớ sang đánh giá năng lực tư duy phản biện, phân tích, tổng hợp và sáng tạo của người học;

Có cơ chế ghi nhận và khuyến khích giảng viên tích cực ứng dụng các phương pháp giảng dạy hiện đại nhằm nâng cao chất lượng đào tạo.

2.2.5. Ứng dụng công nghệ giáo dục để mở rộng không gian tư duy

Công nghệ số là một công cụ hữu hiệu giúp mở rộng không gian học tập và hỗ trợ hoạt động phản biện học thuật. Các giải pháp có thể triển khai bao gồm:

Tận dụng các nền tảng học tập số và diễn đàn học thuật như Google Classroom, Moodle, Padlet, Teams để sinh viên có thể đặt câu hỏi, phản hồi, phản biện ý kiến một cách linh hoạt, không giới hạn bởi không gian và thời gian;

Sử dụng các công cụ trí tuệ nhân tạo (AI) trong hỗ trợ gợi ý lập luận, phản biện bài viết, hoặc phản hồi tự động – góp phần nâng cao chất lượng và tốc độ tương tác học tập;

Khuyến khích phát triển hệ thống học tập trực tuyến có tính tương tác cao, hỗ trợ học qua dự án, học qua tình huống mô phỏng, học qua trò chơi tư duy (gamification)...

III. KẾT LUẬN

Trong bối cảnh chuyển đổi giáo dục hiện nay, khi xã hội đang dịch chuyển mạnh mẽ sang nền kinh tế tri thức và môi trường làm việc không ngừng đổi mới, tư duy phản biện trở thành một trong những năng lực cốt lõi mà giáo dục đại học cần đặc biệt chú trọng. Không chỉ giúp người học nâng cao khả năng tư duy độc lập, lập luận logic và ra quyết định đúng đắn, tư duy phản biện còn là nền tảng để sinh viên phát triển kỹ năng giải quyết vấn đề, sáng tạo và học tập suốt đời – những phẩm

chất quan trọng của công dân toàn cầu trong thế kỷ XXI.

Tuy nhiên, thực trạng tại nhiều cơ sở giáo dục đại học Việt Nam cho thấy năng lực tư duy phản biện của sinh viên còn nhiều hạn chế. Nguyên nhân đến từ mô hình giảng dạy nặng tính truyền thụ, ít tạo điều kiện cho sự phản biện và tương tác; chương trình đào tạo thiếu tính tích hợp các kỹ năng tư duy cấp cao; môi trường học thuật còn rập khuôn, thiếu cởi mở và dân chủ; đồng thời giảng viên cũng chưa thực sự được trang bị đầy đủ năng lực sư phạm để hướng dẫn sinh viên phát triển tư duy phản biện một cách bài bản.

Trước thực tế đó, giáo dục đại học cần thực hiện đồng bộ các giải pháp như: đổi mới phương pháp giảng dạy theo hướng tích cực – đối thoại; thiết kế chương trình đào tạo tích hợp các học phần phát triển tư duy phản biện và học tập khai phóng; xây dựng môi trường học tập khuyến khích sự khác biệt, tranh luận và tư duy đa chiều; phát triển đội ngũ giảng viên có năng lực thúc đẩy tư duy phản biện; đồng thời khai thác hiệu quả các nền tảng công nghệ trong việc tạo lập không gian học thuật mở.

Giáo dục đại học không chỉ là nơi truyền đạt tri thức, mà còn là môi trường nuôi dưỡng tư duy độc lập, sáng tạo và tinh thần phản biện của người học. Việc giải phóng tư duy phản biện cho sinh viên chính là bước đi chiến lược nhằm nâng cao chất lượng đào tạo, đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục, phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao và hội nhập quốc tế.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2022), *Chiến lược phát triển giáo dục Việt Nam giai đoạn 2021–2030, tầm nhìn đến năm 2045,* Hà Nội.

2. Nguyễn Thị Mai Hoa (2021), "*Tư duy phản biện và vai trò trong giáo dục đại học Việt Nam"*, Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 175, tr. 34–40.

3. Trần Hữu Quang (2018)*, "Phản biện và phản tư trong giáo dục đại học",* Tạp chí Lý luận Chính trị, số 5, tr. 45–51.

4. Phạm Thị Ly (2019), *"Giáo dục khai phóng và năng lực tư duy phản biện trong thời đại số",* Tạp chí Giáo dục và Xã hội, số 97, tr. 28–35.

5. Brookfield, S. D. (2012). *Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions,* Jossey-Bass, San Francisco.

6. Nguyễn Văn Huy và cộng sự (2022)*, Nghiên cứu thực trạng phát triển tư duy phản biện cho sinh viên đại học Việt Nam,* Trường Đại học Giáo dục – ĐHQGHN.